

Cemal Safi'nin "Kâinatın Ulu İmparatoru" Adlı Şiiri Klasik Tarzda Yazılmış Modern Bir Tevhit Midir?

Mustafa ARSLAN*

Abstract

Is the Cemal Safi's Poem "Kâinatın Ulu İmparatoru" a Modern Tevhit Written by Classical Style. The poet Cemal Safi's poem "Kainatın Ulu İmparatoru" is written by syllabic meter and it shows features of classical "tevhit". In this researchment Safi's poem is detected among to features of "tevhit" in classical literature and to support the idea some examples which are the are kind of "tevhit" are given. Safi's poet is important that showing the reality of today's poet's utilizing from tradition and showing "tevhit"'s existence in today.

Key Words: Cemal Safi, Poem, Tevhit, Classical Literature, Tradition

Modern Türk şiiri, Klasik şiir geleneğinden yararlanarak her geçen gün daha farklı noktalara gelmektedir. Atilla İlhan, Turgut Uyar, İlhan Berk, Sezai Karakoç, İsmet Özel, Fuat Bayramoğlu gibi, Cemal Safi de gelenekten yararlanan şairlerden biridir.

Özellikle klasik şiirin türlerini ve konusunu örnek alarak günümüz Türkçesiyle şiir yazma, eskiye duyulan bir özlem olarak algılanabileceği gibi, o geleneği başka bir üslup içinde yeniden denemek olarak da düşü- nülebilir. Bu gelişme, aslında dilde ve edebiyatta yenileşme hareketleri- nin başladığı yıllardan itibaren kendini göstermiştir. Yahya Kemal, Faruk Nafiz gibi şairler klasik vezin ve nazım biçimleriyle de çağdaş şiirler yazı- labileceğini göstermişler; Turgut Uyar, Atilla İlhan gibi şairler ise klasik şiirin uyak ve ses imkânlarını kullanarak Türkçenin zengin ifade gücünü gösteren şiirler yazmışlardır. Modern şiire yeni bir bakış açısı getiren ge- lenekten yararlanma günümüz şairleri arasında da tali bir çizgi olarak varlığını sürdürmektedir.

* Dr., Ankara Üniversitesi, e-posta: marslan691969@mynet.com.

Gelenekten yararlanan şairlerin sayısı arttıkça, buna koşut olarak gelenekle ilgili çeşitli eleştiriler ve değerlendirmeler de gündeme gelmeye başlamıştır.

Hilmi Yavuz şiirde, “gelenekten yararlanma” ile “geleneği yeniden üretme” arasındaki ayrıma dikkat çekerek, gelenekten yararlanmayı *metinler arasılıkla ilişkilendirmiş*; Geleneği yeniden üretmeyi ise “*bir dünya görüşünün geleneğe ait konvansiyonel metaforlarını dönüştürmek ve bu dünya görüşünü verili olmayan şiirsel işaretlerle yeniden yazmak*” biçiminde tanımlamıştır.

Cemal Kurnaz ise yeni şairlerin “gelenekten yararlanma” biçimini şöyle sınıflandırır:

a) *Vezin ve şekil*

b) *Kâfiye, ses, motif ve edebî sanatlar*²

Muhsin Macit, bu gruplamaya *tasavvuf ve imaj dünyasını* da ekleyerek Sezai Karakoç, Ebubekir Eroğlu, Hilmi Yavuz, Ali Günvar gibi şairlerin şiirlerini bu bakış açısıyla değerlendirmiştir.³

Cevat Akkanat ise *İkinci Yeni şairlerinin* “gelenekten yararlanma” biçimini sıralarken ilk olarak *geleneksel şekil unsurları* üzerinde durmuştur. Akkanat, bu bağlamda Turgut Uyar’ın şiirlerini *Divan* adlı kitapta topladığını; İlhan Berk’in beyitler hâlinde söylenmiş şiirlerinin olduğunu; Sezai Karakoç’un *rubai* ve *gazel* nazım biçimiyle şiirler yazdığını, bazı şiirlerinin konusu ve bölümlenmeleri itibariyle kasideyi hatırlattığını ve yer yer şiirlerinde *münacat* havası taşıyan parçaların bulunduğunu söylemektedir.⁴ Akkanat, ikinci olarak *geleneksel muhteva unsurları* üzerinde durmuş ve bu unsurlar arasında, gelenek içinde yer alan kelime ve kavramları, deyimleri, halk ağzı söyleyişlerini, çeşitli motifleri, sözlü kültürden gelen masal ve atasözü gibi türlere ait unsurlardan aktarımları, *Divan* şiirinde görülen konu ve kıssaların kullanımını ve çeşitli iktibasları (alıntı) sıralamıştır.⁵

Bu tespitlerden de anlaşıldığı gibi günümüz şairlerinin bir kısmı hâlâ şiirlerinde biçim içerik ve konu itibariyle gelenekten yararlanmaya devam etmektedirler.

1 Hilmi Yavuz, “Müzik ve Şiirde Gelenekten Yararlanma”, *Zaman Gazetesi*, 19 Mayıs 2004.

2 Cemal Kurnaz, “Divan Şiiri Geleneğinden Yararlanma”, *Divan Edebiyatı Yazıları*, Akçağ Yayınları, Ankara 1997, s. 284-289.

3 Muhsin Macit, *Gelenekten Geleceğe*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1996.

4 Cevat Akkanat, *Gelenek ve İkinci Yeni Şiiri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2002, s. 177-181.

5 Akkanat, a.g.e. s. 272-295.

Gelenekten yararlanma konusunda genel bir bilgi verdikten sonra günümüz şairlerinden Cemal Safi'nin⁶ çeşitli televizyon programlarında kendisi tarafından okunan “*Kâinatın Ulu İmparatoru*”⁷ adlı şiiri üzerinde durulacaktır. Bu şiiri, üzerinde durulmaya değer kılan, onun modern bir şair tarafından çağdaş nazım biçimiyle gelenekten faydalanılarak klasik tarzda yazılmış bir *tevhit*⁸ t olmasıdır.

Şairin söz konusu şiirini değerlendirmeden öncelikle Klasik edebiyattaki *tevhit* türüne kısaca göz atalım. Edebiyat terimi olduğu kadar dinî içerikli olan bu terim kaynaklarda şöyle tanımlanmıştır: *Tevhit* kelimesi Türkçe Sözlükte; “*Birliğine inanma, bir sayma. Bir olarak bakma, ten tanrıcılık, Allah'ı övmek için yazılan manzume*”⁹ ; Tahirü'l-Mevlevî kelimeyi “*Birlemek demektir. Eski şairler Allah'ın varlığına ve birliğine dair yazdıkları manzumelere bu namı vermişler*”¹⁰ biçiminde; İskender Pala ise “*Tanrı'nun birliğini ve ululuğunu anlatan şiir. Genellikle kaside biçiminde yazılır ve kasidenin türlerinden biri olarak kabul edilir*”¹¹ biçiminde açıklamıştır.

“Arap ve İran edebiyatlarında İslâm'ın kabulüyle birlikte örneklerine rastladığımız “tevhid” geleneği, İslâmlaşma sürecinin bir doğal sonucu olarak edebiyatımızda da yankısını bulmuştur... Klasik şiir geleneğimizde şair, eserine genellikle *hamdele* ve *salvele* ile başlar. Mürettep divanlarda hamdele ve salvelenin yerini *tevhid*, *münacat* ve *nat* konulu şiirlerin aldığını görürüz.”¹² *Tevhitler* genellikle *kaside* nazım biçimiyle yazılmakla birlikte diğer nazım biçimleri ile yazılmış *tevhit* örnekleri de bulunmak-

6 Cemal Safi 1938 yılında Samsun'da doğdu İlk ve ortaöğrenimini orada tamamladı. Şiire ilgisi küçük yaşlarda başladı. Ancak 40 yaşına dek fazlaca dışa açılmadı. 1978 yılında değişik çevrelerde adı duyulmaya başladı. Başta sevgi olmak üzere hemen her konuda şiir yazmaktadır. Ayrıca taşlamaları geniş çevrelerde bilinip okunmaktadır. Şiirlerinin yaklaşık 40 tanesi Orhan Gencebay tarafından olmak üzere 150 kadarı bestelenmiştir. Bunlardan “*Rüyalarım Olmasa*” ve “*Vurgun*” adlı şiirleriyle 1990 ve 1991'de yılın şairi seçilmiştir. Her yıl *Akçay Şairler ve Bestekarlar Şenliğini* düzenleyerek şiire olan katkısını sürdürmektedir. Şiirlerinin bir bölümünü topladığı, *Vurgun (1978)*, *Sende Kalmış (2000)* ve *Kıyamete Kurk Kala (2002)* adlı kitapları yayımlanmıştır.

7 Safi'nin değerlendirmemize konu olan bu şiiri, henüz yayımlanmamış olup şairin kendisi tarafından çeşitli televizyon programlarında okunmuş ve bu şekliyle internet sitelerinde yer almıştır. Şiir şu siteden alınmıştır: <http://my.opera.com/ZAHEK/blog/show.dml/762965>.

8 Bu yazıda kullanılan “tevhit” vb. Arapça ve Farsça adların yazımında Türk Dil Kurumu tarafından yayımlanan *Yazım Kılavuzu'na* uyulmuştur. Bkz. *Yazım Kılavuzu*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 24. Baskı, Ankara 2005.

9 *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1988, s. 1467.

10 Tahirül Mevlevî, *Edebiyat Lügati*, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1994, s. 173.

11 İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Akçağ Yayınları, Ankara: 1995, s. 537.

12 Mustafa Isen-Muhsin Macit, *Türk Edebiyatında Tevhidler*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1992, s. X.

tadır. Edebiyatımızın batılılaşması yahut yenileşmesi aşamasında da *tevhit* yazma geleneğinin değişerek devam ettiği görülmektedir.

*Tevhit*lerde içerik açısından yalnız dinî kurallar bütünü demek olan şeriat esasları yer alabileceği gibi, şeriat ve tasavvuf esasları birlikte de bulunabilir. Tasavvufî *tevhit*ler de genel tasavvufî esasları içerenler ve özel tasavvufî esasları içerenler olmak üzere iki kısımda incelenmektedir.¹³

Ali Nihat Tarlan, *tevhit*lerle ilgili yaptığı çalışmada klasik tarzda yazılan bir *tevhitte* üç ana bölüm bulunduğunu belirtmektedir:¹⁴

a) *Tevhit*lerin birinci bölümünde Tanrı'nın zat ve sıfatlarından bahsedilir.

b) İkinci bölümde Tanrı'nın sıfatlarının evrendeki tecellilerine dikkat çekilir.

c) Üçüncü bölüm Tanrı'ya yakarışın ifade edildiği *münacat* bölümüdür. Bazen *münacattan* önce peygamberlere ait bir bölümün bulunduğu görülür. Bazı *tevhit*lerde *münacat* ve *tevhit* iç içe de bulunabilir. Bu saydığımız sıralamanın kalıplaşmış bir sıralama olmadığını belirtmek gerekir.

Pekolcay'ın eserinde ise *tevhit* içinde sıralanan dinî esaslar şu şekilde özetlenmiştir:

"Allâhü Taâla her yerde hâzır ve nâzırdır; fakat O'nun zâtını insan aklı idrâkten âcizdir.

Allâhü Taâla Kadîmdir, Bâkîdir, evvel ve âhir O'dur; Allâhü Taâla biridir; Vâcibü'l-vücûddur, yaratıcıdır, ortağı ve benzeri yoktur. Allâhü Taâla hâdise yani mahlûka benzemez...

Allâhü Taâla'nın yaratmada tek olduğunu kabul ettikten sonra, yaratılmışları O'nun yarattığını kabul etmek gerekir. Kâinatın âhenk ve intizâmı Allâhü Taâla'nın ilim, kudret, irâde ve tekvin sıfatlarının delilidir... Allâhü Taâla'nın kudreti Cemâl ve Celâl şeklinde tecellî eder. Bu tecellîlerin hâdiselere nazaran aldıkları isimler olarak târif edilen esmâ-i hüsnâya *tevhid*lerde sık-sık rastlamak mümkündür... *Tevhid*lerde âlemin ve Âdem'in yaratılışı v.b. da yer almaktadır."¹⁵

Klasik tarzdaki *tevhit türünün* genel özellikleri ana çizgileriyle hatırlatıldıktan sonra Cemal Safi'nin şiiri, bu özellikler çerçevesinde klasik yöntemle ele alınıp değerlendirilecektir. Bu değerlendirmeler yapılırken

13 Necla Pekolcay-Selçuk Eraydın ve diğerleri, *İslâmî Türk Edebiyatında Şekil ve Nevilere Giriş*, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1995, s.135.

14 Ali Nihat Tarlan, *Divan Edebiyatında Tevhidler*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, Fasikül III, İstanbul 1936, s. 5.

15 Pekolcay-Eraydın ve diğerleri, a.g.e., s. 136.

karşılaştırma yapmak amacıyla Klasik edebiyat şairlerinin *tevhit*lerinden alınan benzer örnekler verilecektir.

Biçim olarak Safi'nin şiiri, 14'lü (7+7 duraklı) hece ölçüsüyle ve Yeni Türk şiiri nazım biçimlerinden 4 dizeli bentlerle kurulan *çapraz uyakla* yazılmış bir şiirdir. *Çapraz uyaklı* nazım biçimi bent sayısının sınırlı olması, her dörtlüğün tek ve çift sayılı dizelerinin kendi arasında uyaklanması, her türlü konuya elverişli olması gibi nedenlerle Yeni Türk şiirinde oldukça sık kullanılmıştır.¹⁶ Safi'nin şiirinin uyak düzeni a b a b – c b c b – d b d b ... biçiminde olup bent sayısı 11'dir. Ayrıca Safi'nin şiirinin *özel bir başlığının bulunması* ve *mahlas kullanılmaması* gibi hususlarıyla da Yeni Türk şiiri nazım biçimlerinin genel özelliklerini yansıttığı görülmektedir.

Safi'nin şiiri, *biçimsel* açıdan Yeni Türk şiiri özellikleri göstermesine karşın konusu ve konunun işleniş açısından Klasik Türk edebiyatında *kaside* nazım biçimiyle yazılmış *tevhit* türünün bütün karakteristik özelliklerini içinde taşımaktadır.

Şiirin başlığı:

Öncelikle Safi'nin şiirine adını veren ve her bendin son dizesi içerisinde sürekli tekrarlanan "*Kâinatın Ulu İmparatoru*" sözündeki Tanrı'ya seslenme biçimi üzerinde durmak gerekir. Tanrı'nın bu tür dünyevî makam ve mevkiyle yüceltilmesi insan aklının sınırları ile ilgilidir. İnsan aklının kavrayabildiği ve bu dünyada yükselebileceği en yüce makam *hakanlık*, *hükümdarlık*, *padişahlık*, *imparatorluk* gibi makamlardır. Tanrı'nın bu tür sözlerle yüceltilmesine aşağıda verilen örneklerde olduğu gibi klasik *tevhit* türlerinde de rastlanmaktadır.

XV. yüzyıl şairlerinden Ahmedî, (öl.831/1427) *tevhid*ine başlarken Tanrı'ya "*Ey pâdişâh-ı bî-zevâl*" biçiminde seslenmektedir:

Hamd sana yaraşır ey pâdişâh-ı bî-zevâl
Kim kadîm-i lem-yezelsin ü kerîm-i lâ-yezâl (Ahmedî)¹⁷

(Ey ebedî padişah! Senin kalıcılığının ve cömertliğinin sonu yoktur. Şükür ancak sana yakışır.)

16 Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgis*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1995, s. 370.

17 Mustafa İsen-Muhsin Macit, *Türk Edebiyatında Tevhidler*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1992, s. 6.

Cem Sultan (öl.9001/1495) ise *tevhid*ine “*Ey emîr-i bî-vezîr*” sözle-riyle başlamaktadır:

Ey emîr-i bî-vezîr ü ey Alîm-i bî-misâl
V'ey habîr-i bî-nazîr ü ey Rahîm ü Zül-celâl (Cem Sultan)¹⁸

(Ey yardımcıya ihtiyacı bulunmayan ve ey benzersiz bilgi sahibi hükümdar! Ey bilgisinin eşi dengi olmayan (her şeyden haberi olan): ve ey merhamet ve ululuk sahibi!)

Safi'nin 11 bentten oluşan şiiri, bölümlenmeleri açısından Klasik bir *tevhit*te bulunan bölümlerle benzerlik göstermektedir. Buna göre şiirin I. II. ve III. bentleri *tevhid*in birinci bölümünü; IV. V. ve VI. bentleri *tevhid*in ikinci bölümünü; VII. VIII. ve IX. bentleri münacattan önce gelen ve bazı *tevhit*lerde bulunan peygamberlere ait üçüncü bölümünü ve X. XI. benler de *tevhid*in son bölümü olan *münacat* bölümünü oluşturmaktadır.

Birinci bölüm:

Klasik *tevhit*lerin birinci bölümünde Tanrı'nın zatından ve sıfatlarından söz edildiğini belirtmiştik. Şairler bu bölümde, Tanrı'nın cömertliğinin sonsuzluğu, affetmenin onun şanından olduğu, kulun onun affına dayanarak günah işlediği gibi konuları ele alırlar. Kul onun gazabından lütfuna, celalinden, cemaline sığınır. Tanrı'nın birbirine zıt gibi görünen bu sıfatları *tevhit*lerde çoğunlukla birlikte işlenmiştir. Evrende cereyan eden olaylar arasındaki uyum ve birtakım zıtlıklardan doğan dengeye dikkatleri çeken şairler, bu durumu Tanrı'nın bütün zıtların kendisinde birleştiği bir varlık (*mecmau'l-ezdâd*) oluşu ile ele alırlar.

I. Bent: Safi, şiirinin ilk bendinde; Tanrı'nın bu birbirine zıt gibi görünen sıfatları ve bunların tecellileri üzerinde durmuştur. Onun “Celal” sıfatının haşmetinden “Cemal” sıfatının koruyuculuğuna sığınmıştır:

I. *Cemal'ine sığındım haşmet-i Celal'inden*
Sana meftun gönlümü fani sevdadan koru
Nar-ı hicranla yandım memnu aşk melalinden
Son olsun kâinatın ulu imparatoru

Klasik edebiyatın önde gelen şairlerinden Şeyhî (öl.835/1431) ve mutasavvıf şairlerden Niyazî-i Mısıfî, (öl.1106/1694) *tevhit*lerinde Tanrı'nın “Cemal” ve “Celal” sıfatlarının tezahürlerini zıtlıkları zatında birleş-tirmesi çerçevesinde ele almışlardır:

*Cemâl'i nûrna yine Celâli'dür sâtir
Celâl'i perdesinün kâşifi zuhûr-ı Cemâl (Şeyhî)¹⁹*

(Onun (Tanrı'nın) güzelliğinin nuruna haşmeti bir perdedir. Haşmetinin perdesini açan ise güzelliğidir.)

*Tecellî eyler ol dâim Celâl ü geh Cemâli'nden
Birinin hâsılı cennet birinden nâr olur peydâ (Niyazî-i Mısıfî)²⁰*

(Tanrı bazen haşmeti sebebiyle bazen de güzelliği sebebiyle sürekli kendini gösterir. Birinin yansımasından cennet, birinin yansımasından cehennem oluşur.)

II. Bent: Bu bentte şair, İslâm inancının ilk şartı olan, "Allah'tan başka ilah olmadığına, Hz. Muhammed'in Allah'ın kulu ve elçisi olduğuna şahitlik ederim" anlamındaki "kelime-i şehadet" ibaresine dikkat çekmiştir. Şair, insanın ölümünden sonra mezarda sorulacağına inanılan ilk sorunun "kelime-i şehadet" olacağına da *telmih* (gönderme) yaparak, bu soruyu yanıtladığını belirtmiş ve günahlarından Tanrı'nın "Gaffar" isminin bağışlayıcılığına sığınmıştır:

II. *Şahadet ederim ki tek Allah'sın ilah yok
Son resulün Muhammet cevaplandı ilk soru
Kabir azabı verme sevap cüz'i günah çok
Gaffar'sın kâinatın ulu imparatoru*

Klasik *tevhit*lerde "kelime-i şehadet", "kelime-i tevhit" gibi kutsal sözlerin sıkça dile getirildiği, hatta bunların beyit ve bent sonlarında yineleerek bütün bir şiirin bu sözlerin yarattığı *birlik* atmosferi üzerine kurulduğu görülmüştür. Hayretî'nin (öl.942/1535) *tevhidinin* her bendinin sonunda "kelime-i şehadet" in ilk bölümünü, Cem Sultan'ın ise her beytinin sonunda "kelime-i tevhidi" yinelediği görülmektedir:

*Eger dilersen olasin sa'âdet iline şâh
Hemîşe cünd-i hidâyet yanınca ola sipâh
Dilinden olmasın eksik dilâ meded her gâh
Makâl-i eşhedü en lâilâhe illallâh (Hayretî)²¹*

(Ey gönül! Eğer mutluluk ülkesine hükümdar olmak ve doğruluk askerlerini sürekli yanında bulundurmak istiyorsan, "Allah'tan başka

18 Halil Ersoylu, *Cem Sultanın Türkçe Divanı*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1989, s. 3.

19 Mustafa İsen-Cemal Kurnaz, *Şeyhî Divanı*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1990, s. 3.

20 İsen-Macit. a.g.e. s. 66

21 Çavuşoğlu-Tanyeri, a.g.e., s. 3.

ilah olmadığına tanıklık ederim” sözünü hiçbir zaman dilinden eksik etme.)

*Ne durur Hakk'a doğru varmağa râh
Himem-i lâilâhe illallâh (Gem Sultan)*²²

(“Allah’tan başka ilah olmadığı”nın verdiği gayretle bütün yollar Tanrı’ya çıkarır.)

III. Bent: *Tevhitlerde*, Tanrı’nın isimleri ve sıfatlarının evrendeki tecellileri üzerinde durulurken, şairler evrenin yaratılışını, insanların, göklerin yıldızların ve diğer bütün varlıkların özelliklerini Tanrı’nın yaratıcı oluşu çerçevesinde ele alırlar. Safi de bu bentte, evrenin yaratılışındaki kusursuzluğu, göklerin ve yıldızların gizemli sırrını Tanrı’nın “Ehat” (tek olan, kendisinden başka ilah olmayan) isminin tezahürleri olarak değerlendirmiştir:

III. *Sana ait evrenin bu muhteşem imarı
Sema eder yıldızlar senin emrine doğru
Sen sonsuz semavatın sırlarının mimarı
Ehatsın kâinatın ulu imparatoru*

Tekke edebiyatı şairlerinden Oğlanlar Şeyhi İbrahim (öl.1065/1654), *tevhidinde* Tanrı’nın Ehat ismini, *Kur’an’daki İhlas* suresinden iktibas (alın-tı) yaparak ele almış, onun ortağı ve benzeri olmadığını, zatının her şeyden münezzehe olduğunu dile getirmiştir:

*Şerîkin yok nazîrin yok Ehadsin
Münezzehe zâtın Allâhü’s-samedsin (Şeyh İbrahim)*²³

(Ey hiçbir şeye muhtaç olmayan Tanrı! Senin zatın her şeyden arınmıştır. Sen birsin ortağı ve benzerin yoktur.)

Şairler, *tevhitlerinde*, Tanrı’nın bir ve tek oluşunu işlerken, şiir türünün ruhuna uygun olarak kelimenin Arapça aslındaki “tevhid” biçimiyle aynı kökten olan “vâhid”, “ehad” gibi isimleri ve bunların yansımalarını şiirlerinde sıklıkla kullanmışlardır. Hurufî şairlerden Seyyid Nesimî (öl.807/1404) de Tanrı’nın birliği yanında ebedî ve sonsuz olduğunu *tevhidine* yansıtmıştır:

*Fazlına bel bağladım yâ Vâhid ü Ferd ü Ehad
Cümlelerin mâbudu sensin dâimâ Hayy ü Ebed (Seyyid Nesimî)*²⁴

22 Ersoylu. a.g.e., s. 4.

23 Pekolcay-Eraydın ve diğerleri, a.g.e., s. 139.

24 Hüseyin Ayan, *Nesimî Divanı*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1990, s. 98.

(Ey bir ve tek olan Tanrı! Senin lütfuna güvendim. Bütün her şeyin yaratıcısı sensin, sen sürekli kulluk edilmeye layık olan ölümsüz ve ebedisin.)

İkinci bölüm

Klasik tarzda yazılmış *tevhit*lerin ikinci bölümünde; Tanrı'nın varlığına delil olan *sübûti sıfatlarının* evrendeki tecellileri ağırlık kazanmaktadır. Safi'nin şiirinin bundan sonra gelen üç bendinin Klasik bir *tevhidin* ikinci bölümünü oluşturduğu söylenebilir. Safi, bu bölümde bulunan üç bentte genel olarak insan, evren ve dünyanın yaratılışındaki intizam üzerinde durmuş, evrenin yaratılışından, varlıkların yaşama biçimlerindeki denge, ahenk ve düzenliliğe kadar hemen her safhada bir yaratıcı kudretin varlığına duyulan ihtiyaca dikkat çekmiştir.

IV. Bent: Bu bentte şair, âlemin özü sayılan insanın yaratılışındaki mükemmellik ve ahenk üzerinde durmuş, bu mükemmelliği Tanrı'nın "ezel" ve "ebet" sıfatlarına işaret ederek dile getirmiştir. İnsanın yaratılışındaki bu mükemmellik karşısında acziyetini ifade eden şair, "*âmennâ*" (inandık, iman ettik)²⁵ diyerek Tanrı'nın yaratıcı kudretine sığınmaktadır:

IV. *Günde bilmem kaç bin kez tıklattırıp durursun
Sol göğsüme koyduğun yürek denen motoru
Ezel sen çalıştırdın ebet sen durdurursun
Âmennâ kâinatın ulu imparatoru*

Klasik edebiyatın ünlü şairlerinden Fuzulî, (öl.964/1556) *tevhidin*de evrendeki bu ahenge dikkat çekerek Tanrı'nın varlığının zorunluluğu (*vücûd-ı mutlak*) üzerinde durur:

*Bu kârhâne bir üstâddan degül hâlî
Gerek bu kudrete elbet kâdir ü dânâ* (Fuzulî)²⁶

(Bu dünyanın mutlaka bir yaratıcısı vardır. Bu yaratıcılık muhakkak her şeye gücü yeten ve her şeyi bilen birisine aittir.)

Ahmedî ise, *tevhidinde*, yer ile göğün yaratılışıyla gece ve gündüzün, gün, ay ve yılın düzenli işleyişine yer vermekte ve bunları Tanrı'nın yaratıcılık sıfatı çerçevesinde değerlendirmektedir:

25 Bu ifade Kur'anda çeşitli surelerde bir çok kez geçen "inandı" anlamına gelen "*âmene*" fiili ile ilgilidir. İnanmanın dinî anlamı İslâm inancındaki vazgeçilmez temel konulara, yani imanın altı esasına inanmaktır.

26 Kenan Akyüz-Süheyl Beken ve diğerleri, *Fuzulî Divanı*, İş Bankası Yayınları, Ankara, 1958, s. 17.

*Yer ü göğü düzüp etdin nûr ile zulmet ayân
Dün ü günü nazm edip rast kıldın mâh u sâl (Ahmedî)²⁷*

(Yeri ve göğü yaratıp ışığınla karanlıkları aydınlattın. Geceyi ve gündüzü arka arkaya sıralayıp ayları ve yılları düzenledin.)

V. Bent: Şair bu bentte, evrenin yaratılışını, göklerin yıldızların, güneşin, ayın ve diğer bütün varlıkların özelliklerini Tanrı'nın birliğinin ve yaratıcılığının delilleri olarak görmektedir. Evrendeki cereyan eden bütün olayların onun *ol* (kün) emri ile meydana geldiğine olan inancını dile getirmektedir:

V. *Ayın yıldızın şavkı güneşin aksi midir
O senin ol dediğin vaktin ilahi nuru
Bu benin inanışım yanlış mı aksi midir
Ne dersin kâinatın ulu imparatoru*

Ramî, (öl. 1050/1640) *tevhidinde* âlemin yaratılışını, Tanrı'nın yaratıcı gücü olan "kün" (ol) emrinin tecellileri çerçevesinde ele alır:

*Çıkar rükn-i anâsır olunca hükm-i mazhar-ı kün²⁸
Mürekkab oldu ademden cevâhir-i eczâ (Râmî)²⁹*

(Evrendeki temel unsurların ortaya çıkışı ve en küçük parçacıkların bir araya gelişi hep Tanrı'nın *ol* emrinin gereğidir.)

Nesimî ise, evrenin yaratılışını "kâf"(k) ile "nûn"(n)'a yani *kün* emri-ne bağlamaktadır:

*Kâf ile nûndan yarattın on sekiz bin âlemi
Kudretinden erba'ın günde tamâm oldu cesed (Seyyid Nesimî)³⁰*

(Ey Tanrı! Bütün evreni "kâf" (k) harfi ile "nûn"(n) harfinin birleşmesinden yani "kün" *ol* emri ile yarattın. Senin gücünün bir göstergesi olarak ceset kırk günde tamamlandı.)

VI. Bent: Şair bu bentte, dünyanın mükemmel yaratılışı karşısında insanoğlunun acizliğini ve yıkıcılığını ele almıştır. Tanrı, asileri cezalandırmada acele etmez ve cezalandırmayı "Sabûr" sıfatının gereği olarak belli bir müddet erteler. O, özene bezene yarattığı dünyayı mahveden insana sabır gösterir. Şair ayrıca bu bentte modern toplumda insanın doğa

27 İsen-Macit, a.g.e., s. 6.

28 Bu ifade Kur'an'dan iktibas edilmiştir. "Allah göklerin ve yerlerin yaratıcısıdır. Bir şeyi yaratmak istedi mi ona sadece 'ol' der o da hemen olur." (Kur'an, 2/117)

29 Erdal Hamami, *Râmî Divanı*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001, s. 61.

30 Ayan, a.g.e., s. 98.

karşısındaki sorumsuzluğuna ve insanın çok büyükmüş gibi görünen buluşlarının Tanrı'nın varlığı yanında bir hiç olduğuna işaret etmiştir:

- VI. *Kıyamete yaklaştık güya ayı keşfettik
Tam kırk milyon metreymiş ölçmüşler ekvatoru
Özenip bezediğin bir cihanı mahvettik
Sabrettin kâinatın ulu imparatoru*

Nabî, (öl. 1124/1712) *tevhidinde* dünyanın yaratılışını, Tanrı'nın zıt sıfatlarının uyumlu bir şekilde bir araya getirilişi açısından ele almıştır:

*Kurup bir bârgâh-ı sun' lütf-ı kâhrdan memzûc
Verip ezdâda âmiziş komuş nâmun anın dünyâ (Nabî)³¹*

(Tanrı, lütfunun ve kâhrının birleşmesinden bir mekan yaratmış ve bu zıt sıfatlarının uyum içinde bir arada görüldüğü mekanın adını dünya koymuş.)

Üçüncü bölüm

Klasik *tevhit*lerin bir kısmında Tanrı'ya yakarışın ifade edildiği *münacat* bölümünden önce peygamberlere ait bir bölümün bulunduğu görülür. Burada peygamberlerin hayatlarına ve mucizelerine yapılan uzak-yakın *telmihter* önemli yer tutar. Mucize gösterme gücü olan ve vahiyle donanan peygamberlerin büyüklükleri, mücadeleleri anlatıldıktan sonra büyüklük ve kudretlerine rağmen, Tanrı karşısında ne kadar küçük olduklarına dikkat çekilir. Ardından sıradan insanın konumu belirlenir ki, bu *münacat* bölümü için oluşturulmuş bir zemindir. Çizilen tabloda *münacat* insanın tek seçeneğidir ve aczin ifadesidir.

Safi de şiirinde, *münacat* bölümüne geçmeden önce üç bendi peygamberlere ayırmış, onların çeşitli mucizelerine dikkat çekerek *telmihte* bulunmuştur.

VII. Bent: Bu bentte şair, Hz. Musa'nın Firavun ile olan mücadelesine dikkat çekerek onun "asa"sı ile denizi ikiye bölmesi mucizesine *telmihter* yaparak bunun Tanrı'nın kudretinin bir göstergesi olduğunu vurgulamıştır:

- VII. *Varlığını tartıştı Firavun Musa ile
Rüsva ettin elçine diklenen diktatörü
Koca deniz ikiye bölündü asa ile
Hükmettin kâinatın ulu imparatoru*

Klasik *tevhit*lerde bunun örneklerine sıkça rastlamak mümkündür. İshak Çelebi (öl.945/1538) Hz. Musa'nın asasının ejderha olmasına, Yenişehirli Avnî (öl.1301/1883) Hz. Musa'nın Tanrı'nın tecellisine mazhar olmasına *telmihte* bulunmuşlardır:

*Sun'-ı kemâl-i kudretine ittikâ ile
Mûsâ âsâsın eyledi bir demde ejdehâ (İshak Çelebi)³²*

(Ey Tanrı! Hz. Musa senin sonsuz gücüne dayanarak asasını bir anda ejderhaya dönüştürdü.)

*Eyleyip her zerreyi bir âşik-ı Musâ-taleb
Kâinatı gark-ı envâr-ı tecellâ eyledin (Yenişehirli Avnî)³³*

(Ey Tanrı! Sen her parçacığı, ısrarla seni görmek isteyen Hz. Musa'nın aşığı yaparak bütün evreni tecelli nurları ile doldurdun.)

VIII. Bent: Bu bentte Hz. İbrahim'in Nemrut tarafından ateşe atılması ve ateşin onu yakmayarak gül bahçesine dönmesi mucizesi ele alınmıştır. Bu bentte ayrıca "Habip" sözü ile Hz. Muhammet'e işaret edilerek onun Tanrı'nın buyruklarını insanlara öğretmesine dikkat çekilmiştir:

*VIII. Nemrut ki ateşlere atmıştı İbrahim'i
Gülizara döndürdün yanardağ gibi koru
Habibinden öğrendik biz Rahman'ı Rahîm'i
O sensin kâinatın ulu imparatoru*

İshak Çelebi ve Yenişehirli Avnî de, Hz. İbrahim'in Nemrut tarafından ateşe atılışını çeşitli benzetmelerle *tevhit*lerinde dile getirmişlerdir:

*Nerde varsa bir Halîl-i akdesin derhâl anı
Mencenik-i aşk ile nîrâna ilkâ eyledin (Yenişehirli Avnî)³⁴*

(Ey Tanrı! Nerede bir kutsal dostun (Hz. İbrahim) varsa onu aşk mancınığı ile ateşlere attırdın.)

*Gülzâr olursa nâr yeridir Halîline
K'oldur cem-i millet-i İslâma muktedâ (İshak Çelebi)³⁵*

(Ey Tanrı! Dostuna (Hz. İbrahim) ateş gül bahçesi olursa buna şaşılmaz. Çünkü o bütün İslâm milletinin önde gelenidir.)

32 Mehmet Çavuşoğlu-Mehmet Ali Tanyeri, *Üsküplü İshak Çelebi Divanı, Tenkitli Basım, Mimar Sinan Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1990, 18.*

33 İsen-Macit, *e.g.e.*, s. 83.

34 İsen-Macit, *e.g.e.*, s. 84.

35 Çavuşoğlu-Tanyeri, *a.g.e.*, s. 18.

IX. Bent: Bu bette şair Hz. Meryem'in babasız çocuk dünyaya getirmesi ve Hz. İsa'nın ölüleri diriltmesi ile gözleri görmeyen hastaları iyileştirmesi gibi mucizelerine *telmihte* bulunmaktadır. Ayrıca Hz. İsa'nın Hz. Muhammed'in geleceğini haber vermesine değinilmektedir. Şair bütün bu olağanüstü olayların Tanrı'nın gücünün bir yansıması olduğunu dile getirmekte ve bunu "sensin sen" pekiştirmesi ile vermektedir:

IX. *Kim hamile bıraktı Meryem adlı nisayı
Âmâya göz ölüye can bahşeden doktoru
Kim vahyetti Ahmet'i müjdeleyen İsa'yı
Sensin sen kâinatın ulu imparatoru*

Ahmedî de *tevhidinde*, Hz. İsa'ya ölüleri diriltme yeteneğini ve Hz. Musa'ya Firavunla mücadele etme gücünü verenin Tanrı olduğunu *sensin* sözüyle belirtmiştir:

*San'at-ı ihyâyı sensin İsa'ya ta'lîm eden
Mûsâ'ya sensin kılan Fir'avn mülkün pâymâl (Ahmedî)³⁶*

(Ey Tanrı! Hz. İsa'ya ölüleri diriltme yeteneğini ve Hz. Musa'ya Firavun'un saltanatını ayaklar altına alma gücünü veren sensin.)

Yenişehirli Avnî ise *tevhidinde*, Hz. Meryem'in Hz. İsa'yı babasız dünyaya getirmesine *telmih* yaparak bunu Tanrı'nın yaratıcılığı çerçevesinde dile getirmiştir:

*Bir nefesle Meryem'i dem-sâz-ı Cibrîl eyleyip
Rûh verdin kâleb-i mevhûmu İsa eyledin (Yenişehirli Avnî)³⁷*

(Ey Tanrı! Hz. Meryem'i Cebrail ile sırdaş eyleyerek henüz ortada olmayan Hz. İsa'nın vücuduna bir nefesle ruh verdin.)

Klasik *tevhitlerin* son bölümü Tanrı'ya karşı yapılan yalvarışın ve yarıkarışın ifade edildiği *münacata* ayrılır. İnsanın aczini ifade etmesi, geçmiş günahlarını pişmanlık duygusu ile hatırlayıp, bir daha yapmamaya karar vermesi, tevbe ve pişmanlık ile Tanrı'nın sonsuz lütfuna sığındığını belirtmesi gibi konular *münacatların* ortak yapısını oluşturur. Safi'nin şiirinin son iki bendi de bu türden bir *münacat* özelliği göstermektedir.

X. Bent: Bu bentte şair, insanların işledikleri günah ve sevaplardan Tanrı karşısında hesaba çekileceği yeniden diriliş (mahşer) gününe işaret etmektedir. Bu yorucu günde günahlarının bağışlanmasına *oruç* ibadeti-nin vesile olacağını ümit ederek Tanrı'nın lütfuna sığınmaktadır:

36 İsen-Macit, a.g.e., s. 7.

37 İsen-Macit, a.g.e., s. 83.

- X. *Bir ömür eziyetten işkenceden yorucu
Huzur-ı mahşerinde ifadenin en zoru
Cümle vebalimizden ibra için orucu
Lütfettin kâinatın ulu imparatoru*

Fuzulî de *tevhidinde*, “rûz-ı cezâ” (ceza günü) ifadesiyle yeniden diriliş gününü kastetmekte ve bu günü düşünerek sıkıntı içinde olduğunu belirtmektedir:

*Azâb-ı rûz-ı cezâ vehmi ile şâm u seher
Bir ıztırâb-ı azâb içreyem men-i rüsvâ (Fuzulî)³⁸*

(Ben hakir yeniden diriliş gününün (mahşer) azabını düşünerek sabah akşam sıkıntı çekiyorum.)

İshak Çelebi ise *tevhidinde*, yeniden diriliş gününde Tanrı katına varacak yüzünün olmadığını dile getirerek acziyetini ifade etmektedir:

*Mahşer gününde hazretine hiç bilmezsin
Şeyillâha ne yüz ile varam ki ben gedâ (İshak Çelebi)³⁹*

(Ben yoksul yeniden diriliş gününde Tanrı'nın karşısına ne yüzle varacağımı bilmiyorum.)

XI. Bent: Şiirin son bendinde şair, yeniden diriliş gününü hatırlatıp, “İsrafil” adlı meleğin “sûr” denilen nesneyi (boruyu) üfleyerek insanları kaldıracığı inancına *telmih* yapmaktadır. Son olarak şair, bir yakarış ifadesi olan “medet ya” sözü ile Tanrı'dan günahlarının bağışlanmasını dileyerek “Firdevs”ini (cennet) istemektedir:

- XI. *Sedası son verecek kulakların pasına
İsrafil'in üfleyip çaldığı anda sûru
Günahımızı sildir Firdevs'in paspasına
Medet ya kâinatın ulu imparatoru*

Ahmedî de *tevhidinin münacat bölümünde* günahlarından Tanrı'nın “Rahîm” adının yansması olan merhametine sığınmaktadır:

*Za'fımı görüp bana sen merhamet ey Rahîm
Kim azâbına edemez seng ü âhen ihtimâl (Ahmedî)⁴⁰*

(Ey bağışlayıcı Tanrı! Ben güçsüze sen merhamet et. Senin azabına demir ve taş tahammül edemez.)

38 Akyüz-Beken ve diğerleri, a.g.e., s. 20.

39 Çavuşoğlu-Tanyeri, a.g.e., s. 19.

40 İsen-Macit, a.g.e., s. 6.

Sonuç

Eski şiire özlem yeni dönemin şairlerinde sık görülen özelliklerdendir. Bununla yeni bir üslup yaratma ve bir kimlik kazanmanın amaçlandığı söylenebilir. Bu şairlerden birisi olan Cemal Safi'nin, Yeni Türk şiiri nazım biçimiyle yazılmış olan “*Kâinatın Ulu İmparatoru*” adlı şiiri, Klasik edebiyat yöntemiyle incelenmiş ve bir *tevhit* olduğu görülmüştür. Şair, ele aldığı konu ve bu konuyu işleyiş biçimi açısından geleneğin çeşitli unsurlarından bolca yararlanmışır. Safi'nin şiiri ile ilgili değerlendirmeler yapılırken konunun daha iyi anlaşılması ve gelenekle karşılaştırılması açısından Klasik edebiyat şairlerinin *tevhit* türünde yazdığı şiirlerinden somut örnekler sunulmuştur. Safi, şiirinde Tanrı'nın Allah, İlah, Rahman, Rahîm, Cemal, Celal, Gaffar, Ehat adlarına ve bunların evrendeki yansımalarına yer vermiştir.

Peygamberlerden Hz. Muhammet (Ahmet, Habip), Hz. İbrahim, Hz. Musa, Hz. İsa'ya, ve bunların çeşitli mucizelerine şiirinde değinmiş ve bunları *şer'î esaslar* çerçevesinde şiirine yansıtmıştır.

Cemal Safi'nin şiirinde, *iktibas*, *telmih* ve *cinâs* gibi edebî sanatların geleneksel kullanımları dikkat çekmektedir. Bunun yanında Safi, Klasik edebiyatın kalıplaşmış mecaz ve mazmunlarını sanatçı kişiliğinde eriteyerek şiirinde günümüz Türkçesiyle yeniden ifade etmiş ve bunda da oldukça başarılı olmuştur. Safi'nin şiiri gerek biçim gerekse içerik açısından bir “sehl-i mümtenî” örneği sayılabilecek değerdedir. Geleneğin bir devamı sayılan Safi'nin bu şiiri, klasik tarzda *tevhit* türünün değişik nazım biçimiyle günümüzde de varlığını sürdürmesi açısından önem taşımaktadır.

